

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

นิทานมุขตลกหรือในภาษาอังกฤษเรียกว่า joke, jest, humorous anecdote, numskull tale, merry tale, farcical tale และ jocular folktale มีต้นกำเนิดที่เก่าแก่สืบทอดมายาวนาน มีเนื้อหาหลากหลาย จำง่าย และเป็นสิ่งที่ชื่นชอบกันทั่วไป นิทานมุขตลกบางเรื่องในปัจจุบันมีอายุเก่าแก่ประมาณสามถึงสี่พันปีและเป็นที่รู้จักกันไปทั่วโลก¹ ดังนั้น นิทานมุขตลกมักปรากฏอยู่ในทุกสังคมและยุคสมัย

โดยทั่วไปมักเข้าใจกันว่านิทานมุขตลกสร้างขึ้นเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน แท้จริงแล้วบทบาทสำคัญประการหนึ่งของนิทานมุขตลกคือการผ่อนคลายความกดดันอันเนื่องมาจากกฎเกณฑ์และระเบียบของสังคมซึ่งไม่สามารถพูดได้หรือวิจารณ์ได้ในความเป็นจริง แต่เมื่ออยู่ในรูปของนิทานซึ่งเป็นโลกสมมติจึงสามารถฟังได้และหัวเราะได้² โดยที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคม เนื่องจากผลที่ตามมาหลังจากฟังนิทานมุขตลก คือ เสียงหัวเราะ ซึ่งทำให้ผู้ฟังสนุกสนานและไม่ได้ตรวจสอบคำวิจารณ์ที่แฝงไว้อย่างถี่ยิบ หากมีการวิจารณ์กฎระเบียบของสังคม หรือเสียดสี หรือล้อเลียนผู้กระทำความผิดอย่างเปิดเผย อาจนำไปสู่

¹ Sirth Thompson, *The Folktale* (California: University of California Press, 1977), p. 10.

² ศิวาพร ฐิตะฐาน ณ ถลาง, *ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น* (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2537), หน้า 20.

ความบาดหมางต่อกัน แต่การใช้นิทานมุขตลกทำให้มีโอกาสที่จะได้เย้ยหยันคู่กรณี โดยมีเสียงหัวเราะช่วยกลบเกลื่อนการเสียดสีหรือการล้อเลียน กล่าวได้ว่าพฤติกรรมของตัวละครเอกในนิทานมุขตลกมิใช่สิ่งไร้ค่า ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของพอล เรดิน (Paul Radin) ผู้วิจัยเกี่ยวกับเรื่องตัวละครเอกเจ้าปัญญาที่มีความเห็นว่าการกระทำของตัวละครเอกเจ้าปัญญามีอาจจัดว่าเป็นสิ่งที่ไร้ค่า ไร้เหตุผล และไร้สติ³

นิทานมุขตลกมักเน้นตัวละครเอกซึ่งมีลักษณะเจ้าปัญญา หรือฉลาดแกมโกง สถานการณ์ในเรื่องแต่ละตอนมีความสมบูรณ์ในตัวเองและสามารถแยกเล่าเป็นเอกเทศได้ โครงเรื่องเน้นความขัดแย้งของตัวละครเอกกับคู่กรณีโดยที่ตัวละครเอกเป็นผู้เผชิญหน้ากับปัญหาและจะต้องหาทางออก ซึ่งมักจะหาทางออกด้วยการพลิกความคาดหมายซึ่งเป็นจุดที่สร้างความขบขัน บางครั้งมุขตลกอาจจะส่งผลให้คู่กรณีบาดเจ็บหรือเสียชีวิต แต่ผู้ฟังถือว่ามุขตลกนั้นเป็นเรื่องสมมติเพื่อความสนุกสนานมิใช่เรื่องจริง

ในสังคมเยอรมันมีนิทานมุขตลกหลายเรื่อง นิทานมุขตลกในภาษาเยอรมันเรียกว่า Schwank (ชะวังค์) เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งซึ่งมีเรื่องราวตลกขบขันรูปแบบต่างๆมีปรากฏทั้งที่เป็นร้อยกรองและร้อยแก้ว ตั้งแต่ศตวรรษที่สิบเก้า ขอบเขตและความหมายของคำนี้กว้างขึ้นโดยรวมถึงเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตประจำวันที่มีเหตุการณ์ขบขัน และเรื่องราวของการเสียดสีโดยใช้เล่น่กมลหรืออุปมาซึ่งตัวละครเอกมักจะเป็นผู้ไร้อำนาจในสังคม⁴ ส่วนในสังคมไทยมีนิทานมุขตลกเรื่องหนึ่ง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไป แต่ชื่อคนเขียนปัจจุบัน คือ เรื่องหรือทฤษฏี นิทานมุขตลกที่ใกล้ใจของสังคมเยอรมัน คือ บ็องทิลล์ ออยเลอร์ปีเกิล

³ Paul Radin, *The Trickster*, 4th ed. (New York : Schockenbooks, 1978), p. 204.

⁴ Guenther and Irmgard Schweikle, "Schwank", *Metzler Literatur Lexikon* (1984): 418-419.

(T# Eulenspiegel) เรื่องทิลล์ ออยเลนเชปีเกลกับศรีธนญชัยคล้ายคลึงกัน^๕
 อย่างชัดเจนด้านการดำเนินเรื่อง^๖ โดยเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของผู้ชายคนหนึ่ง
 ยึดมั่นกับการพลิกความคาดหมาย ตัวละครเอกทั้งสองได้กระทำแต่สิ่งที่มีดีไปจาก
 แบบแผน หรือ สิ่งที่ปฏิบัติกันสืบมา

นิทานทั้งสองเรื่องมีลักษณะร่วมกันหลายประการ กล่าวคือ ประการแรก
 ลักษณะของตัวละครเอกเจ้าปัญญา (Trickster) ประการที่สอง อนุภาคของทั้งสอง
 เรื่อง ได้แก่ อนุภาคเรื่องการใช้ภาษาอย่างเถรตรงตามรูปคำ อนุภาคเรื่องการใช้
 อูบาย อนุภาคเรื่องการทำเรื่องเหลือเชื่อ และอนุภาคเกี่ยวกับสิ่งสกปรก ประการ
 ที่สามคือกลวิธีในการนำเสนอมุขตลกด้วยการเล่นคำและการใช้ไหวพริบ นอกจากนี้
 4. ยังมีประวัติของตัวบทซึ่งเริ่มต้นจากการเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ต่อมาได้เรียบเรียง
 และตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษร

อย่างไรก็ตาม นิทานทั้งสองเรื่องมีลักษณะที่แตกต่างกัน ประการแรก
 ตัวละครเอกทั้งสองมีสถานภาพทางสังคมแตกต่างกัน ทิลล์ ออยเลนเชปีเกลเป็นชาย
 พเนจร ไม่มีครอบครัว และเลี้ยงชีพด้วยการเป็นลูกจ้างชั่วคราวในงานหลากหลาย
 อาชีพ ส่วนศรีธนญชัยอาศัยอยู่ในเมืองหลวง มีครอบครัว และเลี้ยงชีพด้วยการ
 เป็นขุนนางรับใช้พระเจ้าแผ่นดิน ด้วยเหตุที่ตัวละครเอกทั้งสองมีสถานภาพทาง
 สังคมแตกต่างกันทำให้แรงจูงใจในการสร้างมุขตลกแตกต่างกันด้วย ประการที่สอง
 บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างสังคมเยอรมันกับสังคมไทย
 เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นิทานประเภทเดียวกันมีความแตกต่างกัน เนื่องจาก

^๕ อัมภา โธตระกูล, "ศรีธนญชัยเยอรมัน", วารสารอักษรศาสตร์ 20 (มกราคม 2531): 41.

^๖ Manfred Kummer, "Siithanonchai – Ein Thailändisches Volksbuch", in Tai
 Culture (Berlin : Seacom Suedostasien – Gesellschaft, 1997), p. 90.

ผู้เรียบเรียงได้นำองค์ประกอบและสภาพแวดล้อมในสังคมของตนสอดใส่ในเนื้อหาของนิทานด้วย ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกิลกับศรัทธาญชัย

1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เท่าที่สำรวจได้งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิทานทั้งสองเรื่องนี้เป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะศึกษาเฉพาะผลงานที่นำมาใช้อ้างอิง

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกิลในประเทศเยอรมนีมีมากมาย ซึ่งจำแนกเป็นประเด็นของการศึกษาอย่างกว้าง ๆ ได้สี่ประเด็นดังนี้ ประเด็นแรก การศึกษาประวัติศาสตร์การพิมพ์และการแพร่กระจายรวมถึงการแปลหนังสือนิทานเรื่องนี้ ประเด็นที่สองเป็นการวิเคราะห์ข้อชีวิตประวัติของแฮร์มันน์ โบเทอ (Hermann Bote) ซึ่งเป็นผู้เรียบเรียงนิทานเรื่องนี้เป็นคนแรก และแรงจูงใจในการเรียบเรียง ตลอดจนผลงานวรรณกรรมเรื่องอื่นๆของเขา ประเด็นที่สาม การศึกษาและการตีความเนื้อหาของนิทานเรื่องนี้ในแง่มุมต่างๆ ได้แก่ วรรณคดี คติชนวิทยา ประวัติศาสตร์ จิตวิทยา สังคมวิทยา และปรัชญา และประเด็นสุดท้ายคือ การศึกษาการมีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์ของทิลล์ ออยเลนชเปเกิล

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกิล ของนักวิชาการชาวเยอรมัน ดังนี้

หนังสือเกี่ยวกับการวิเคราะห์เรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกิล ของแวร์เนอร์ วุนเดอร์ลิช⁷ เป็นการศึกษานิทานเรื่องนี้ในแง่มุมต่างๆ ได้แก่ การศึกษาข้อชีวิตและผลงานทางวรรณกรรมของแฮร์มันน์ โบเทอในฐานะที่เป็นผู้เรียบเรียง ต่อมาเป็น

⁷ Werner Wunderlich, *Till Eulenspiegel*. (Germany: Wilhelm Fink, 1984), pp. 7-110.

การศึกษาเปรียบเทียบ เนื้อหาของนิทานเรื่องนี้ฉบับปี ค.ศ.1510-11 ฉบับปี ค.ศ.1515 และฉบับปี ค.ศ.1519 นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาความหมายของนามสกุลของตัวละครเอก ขนาดตัวอักษรและเทคนิคการพิมพ์และการใช้ภาพประกอบที่ปรากฏในแต่ละฉบับ ผู้เขียนได้ยืนยันว่าฉบับปี ค.ศ.1510-11 ของสำนักพิมพ์กรูอิงเงอร์ (Grueninger) แห่งเมืองชตราสบูร์ก (Strassburg) เป็นฉบับที่เก่าแก่ที่สุด และผู้เขียนได้แสดงความเห็นว่าหลักฐานต่างๆ ที่นำมายืนยันว่าตัวละครเอกมีตัวตนจริง เช่น ชื่อสกุลที่ปรากฏในทะเบียนราษฎร และศิลาจารึกหุ้มฝังศพที่เมืองเมลันนั้นก็ไม่มีน้ำหนักเพียงพอที่จะยืนยันว่าทิลล์ ออยเลนชเปเกิลเป็นบุคคลที่มีตัวตนจริง ประเด็นสุดท้ายกล่าวถึงบทบาทของตัวละครเอกจากการเป็นคนเลวที่คิดร้ายและขี้โกงในศตวรรษที่สิบหก เนื่องจากกระทำสิ่งที่นอกเหนือกฎเกณฑ์ของสังคมในยุคนั้น แต่ต่อมากคนในศตวรรษที่ยี่สิบได้สร้างภาพลักษณ์ใหม่ๆ ให้แก่เขา เช่น ตัวตลกที่รักสนุกและเจ้าเล่ห์ ตัวแทนชนชั้นล่างที่เป็นกบฏต่อผู้มีอำนาจ นักต่อสู้เพื่อเสรีภาพ เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้เขียนได้กล่าวเสริมอีกว่านิทานเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมเล่มเดียวของปลายยุคกลางที่ยังคงตีพิมพ์สม่ำเสมอ และมีภาคนำเสนอนิทานเรื่องนี้เป็นหนังสือสำหรับเด็ก นวนิยาย มหากาพย์ บทละคร บทกวี ภาพยนตร์ ใอปร่า ละคร บัลเลต์ หุ่นกระบอก และดนตรี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความนิยม และความศรัทธาของสังคมที่มีต่อเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกิลอย่างเด่นชัด

บทความเรื่อง **บรรณาธิบายและการตีความทิลล์ ออยเลนชเปเกิล** ของ **แกร์ฮาร์ด ชไตเนอร์^๕** ผู้เขียนแสดงความเห็นว่าทิลล์ ออยเลนชเปเกิลเป็น

^๕ Gerhard Steiner, "Zur Exegese des Volksbuch von Till Eulenspiegel", in Eulenspiegel-Interpretationen : Der Schalk im Spiegel der Forschung 1807-1977, ed. Werner Wunderlich (Muenchen : Wilhelm Fink, 1979), pp. 131-155.

ตัวละครตลก ดังนั้น เล่ห์กลของตัวละครเอกจึงเป็นไปเพื่อความตลกหรือความสนุก ไม่ใช่ความมุ่งร้ายหรือการส่อลวง ซึ่งพิจารณาได้จากเหตุการณ์หลายตอนที่ตัวละครอื่น ๆ เชิญตัวละครเอกมาร่วมสนุกด้วย มักเชื่อกันว่าทิลล์เป็นลูกชวานา ซึ่งผู้เขียนได้ตั้งข้อสังเกตว่าไม่มีเหตุการณ์ตอนใดที่ระบุว่าพ่อของทิลล์เป็นชวานา พ่อของทิลล์น่าจะเป็นลูกจ้างรายวัน ส่วนทิลล์มีไฝแบบอย่างเหี้ยมโหดของชนชั้นชวานา นอกจากนี้ผู้เขียนได้เสนอว่าประเด็นที่ยังไม่สามารถหาคำอธิบายที่น่าพอใจ คือ ท่าทีของตัวละครเอกในการต่อต้านชวานา ชวนเมือง ศาสนา และชนชั้นปกครอง สิ่งที่น่าจะยอมรับได้คือตัวละครเอกเป็นฝ่ายเดียวกับผู้ที่มีสถานภาพต่ำต้อยในเมือง อันหมายถึงลูกมือของช่างฝีมือและลูกจ้างรายวันที่ไม่ได้รับสวัสดิการจากสมาคมอาชีพะและมักจะต้องเผชิญกับสภาพการทำงานที่เลวร้าย

บทความเรื่อง ประวัติศาสตร์สังคมเกี่ยวกับทิลล์ อลยเลนชะปีเกลดตอนที่ 1 และตอนที่ 2 ของฮันส์ วิสเว⁹ ในตอนที่หนึ่งผู้เขียนแสดงความเห็นว่าเนื้อหาของนิทานเรื่องนี้ อาจจะแต่งขึ้นโดยรวบรวม และเรียบเรียงจากวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ แต่การพิสูจน์หาแหล่งที่มาโดยตรงนั้นไม่สามารถกระทำได้ง่ายนัก ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับการที่นักวิจารณ์มักจะกล่าวตัวละครเอกเป็นกระบอกเสียงของชวานาซึ่งเป็นชนชั้นที่ต่ำต้อยในสังคม โดยใช้ปฏิภาณไหวพริบแก้แค้นกลุ่มขุนนาง และชนชั้นกลางที่มักจะดูถูกเหยียดหยามชวานา เนื่องจากมีเหตุการณ์หลายตอนที่ทิลล์มักจะกลั่นแกล้งชวานา ในตอนที่สองผู้เขียนแสดงความเห็นว่าทัศนคติของคนในสังคมที่มีต่อตัวละครเอกเปลี่ยนแปลงไป ในศตวรรษที่สิบหก ตัวละครเอกเป็น

⁹ Hans Wiswe, "Sozialgeschichtliches um Till Eulenspiegel I und II", in Eulenspiegel-Interpretationen : Der Scheik im Spiegel der Forschung 1807-1977, ed. Werner Wunderlich, pp. 156-181.

Boesewicht (เบอเซอวิชท์) คำนี้หมายความว่าคนที่ไม่ดีหรือคนที่มีจิตใจชั่วร้าย คนในยุคนั้นไม่คิดว่าทิลล์เป็นตัวตลกที่ไม่มีพิษไม่มีภัยหรือเป็นผู้ชี้ทางให้แก่โลก

บทความเรื่องทิลล์ ออลเลนชะปีเกล - ประวัติของวีรบุรุษประจำชาติ ของแบร์น จูลริช ฮุกเกอร์¹⁰ ในศตวรรษที่สิบหก ผู้ที่มีชื่อเสียงในยุคนั้นบางคน เช่น มาร์ติน ลูเธอร์ (Martin Luther) คิดว่าทิลล์เป็นคนชั่วร้ายอย่างเห็นได้ชัด ส่วน เนมิอุส (Nemius) และเพริอันเดอ (Periander) คิดว่าทิลล์เป็นการพินคินซีพ ของชาติตน ผู้เขียนได้แสดงความเห็นว่าหนังสือนิทานเรื่องนี้แสดงความหมายที่ ซ้ำกันอยู่สองระดับ ระดับแรก ตัวละครเอกเป็นลูกจ้างของช่างฝีมือเพื่อล้อเลียน กลุ่มชนชั้นกลาง ส่วนระดับที่สองแสดงกลวิธีการหลอกลวงของทิลล์ซึ่งเขาสามารถ ทำสำเร็จทุกครั้ง ตามกฎระเบียบ และความถูกต้องรวมถึงข้อบังคับของสมาคม อาชีพช่างในช่วงปลายยุคกลางนั้น การกระทำของทิลล์ในฐานะลูกจ้างเร่ร่อนที่ กระทำสิ่งต้องห้ามต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้แต่งนำเสนอ เห็นได้ชัดว่าเป็นการต่อต้าน และวิพากษ์วิจารณ์ชนชั้นกลาง ด้วยเหตุนี้ ทิลล์จึงเป็น พระเอกนอกขนบ (anti-hero)

บทความเรื่องออลเลนชะปีเกล : ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติการพิมพ์และ คำถามเกี่ยวกับผู้แต่ง ของเพเตอร์ ไฮเนกเกอร์¹¹ ผู้เขียนได้ยืนยันว่าผู้เรียบเรียง นิทานเรื่องนี้เป็นคนแรกคือแฮร์มันน์ โบเทอ ซึ่งเรียบเรียงเพื่อความสนุกสนานโดย แฝงการเสียดสีความหยิ่งผยองและความโง่เขลาของคนร่วมสมัยของตนด้วย นอกจากนี้

¹⁰ Bernd Ulrich Hucker, "Till Eulenspiegel : Zur Geschichte eines Nationalhelden", in Till Eulenspiegel : Beiträge zur Forschung und Katalog der Ausstellung vom 6. Oktober 1980 bis 30. Januar 1981, ed. , Bernd Ulrich Hucker (Germany : Kleine Schriften, 1980), pp. 5-12.

¹¹ Peter Honegger, Uelenspiegel : Ein Beitrag zur Druckgeschichte und zur Verfasserfrage (German : Karl Wachholz, 1973), pp. 83-136.

การที่ผู้เขียนเรียงได้สอดใส่ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์โดยปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้เป็นไปตามความต้องการของตน การให้ข้อมูลว่าตัวเอกเสียชีวิตในปี ค.ศ.1350 น่าจะเป็นกลวิธีการประพันธ์ที่ทำให้ตัวละครดูเหมือนมีชีวิตจริงและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น คำว่า "ออยเลนชะปีเกิล" (Eulenspiegel หรือ Ulenspiegel) คำนี้เป็นนามสกุลที่ปรากฏในเอกสารทะเบียนราษฎรของเยอรมนีภาคเหนือและตราประจำตระกูลใช้รูปนกฮูก (คำว่า Eulen หรือ Ulen แปลว่านกฮูก) และกระจก (คำว่า Spiegel แปลว่ากระจก) โดยทั่วไป มักตีความว่านกฮูกเป็นสัญลักษณ์ของความฉลาด ความรู้ สติปัญญา คำว่า Eulenspiegel หรือ Ulenspiegel ในความหมายแรกจึงหมายถึง กระจกแห่งปัญญา ความหมายอีกประการหนึ่งนั้นเป็นการตีความคำว่าออยเลนชะปีเกิลจากเนื้อหาของนิทานเรื่องนี้แล้วสรุปความเห็นว่าเป็นกระจกแห่งความใจ ผู้เขียนได้แสดงความเห็นว่าการที่ชื่อของออยเลนชะปีเกิลได้รับการตีความไปต่าง ๆ นานา อาจจะเป็นไปได้ที่โบเทอเล่นตกลงกับคำว่าออยเลนชะปีเกิล

หนังสือเกี่ยวกับการวิเคราะห์ เรื่องออยเลนชะปีเกิล : กระจกแห่ง

ตัวตนของสังคม ของดีเทอร์ อเรนท์¹² ผู้เขียนได้แสดงความเห็นว่า แฮร์มันน์ โบเทอ ซึ่งเป็นผู้เขียนเรียงนิทานเรื่องนี้เป็นคนแรกได้เปิดชื่อที่แท้จริงในการตีพิมพ์นิทานเรื่องนี้อาจจะเพื่อป้องกันความยุ่งยาก เนื่องจากเขาได้สร้างตัวละครที่เป็นคู่กรณีโดยนำมาจากลักษณะบุคคลที่มีตัวตนจริงในสังคมของตน ดังนั้น เขาจึงไม่เปิดเผยชื่อของตนเอง กลวิธีในการสร้างความตลกคือการเล่นคำที่ตัวละครเอกมักจะตีความผิดไปจากความเข้าใจของคนทั่วไป ซึ่งน่าจะจัดได้ว่าเป็นการกระทำแบบทะเล่สิ่งปนใจและทำลายกฎระเบียบที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา และยังมีพฤติกรรมที่เล่นกับสิ่งสกปรก ซึ่งน่าจะอธิบายได้ว่าเกิดจากความพอใจของเขาเอง ที่ชอบโต้แย้งกับ

¹²Dieter Arendt, Eulenspiegel : Ein Narrenspiegel der Gesellschaft (Stuttgart : Klett-Cotta, 1978), pp. 5-167.

กฎเกณฑ์

ส่วนในประเทศไทย การศึกษาเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปีเกิลปรากฏในรูปของบทความได้แก่ "ศรีธรรณูชัยเยอรมัน"¹³ "ทิลล์ ออยเลนชเปีเกิล"¹⁴ และ "นิทานตลก"¹⁵ ของอำภา โฉตรระกูล ผู้เขียนกล่าวถึงทิลล์ ออยเลนชเปีเกิลว่ามีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมคล้ายคลึงกับศรีธรรณูชัย คือ เป็นตัวละครเอกเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง

ความเจ้าปัญญาของตนในการเอาชนะผู้อื่น กลวิธีการหลอกหรือแก้งผู้อื่นของทิลล์คือ การตีความคำพูดของคู่กรณีอย่างตรงตรงและการใช้ปฏิภาณไหวพริบคิดหาอุบายเพื่อชนะคู่กรณี ผู้เขียนได้แสดงความเห็นว่าชาวบ้านชอบเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปีเกิลมาก เนื่องจากบทบาทของทิลล์แสดงให้เห็นว่าผู้น้อยก็อาจต่อสู้กับผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าตน ชาวบ้านที่ไม่สามารถจะกระทำได้เช่นเดียวกับทิลล์จึงรู้สึกพอใจกับการกระทำของเขา และชื่อ "ทิลล์ ออยเลนชเปีเกิล" กลายเป็นคำคุณศัพท์ในภาษาเยอรมันซึ่งหมายถึง "คนเจ้าปัญญาที่ชอบแก้งผู้อื่นด้วยวิธีการตลกคคะนอง" และในท้ายของงานทั้งสามฉบับ ผู้เขียนได้แปล และเรียบเรียงเหตุการณ์मुखตลกบางตอนของเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปีเกิลไว้ด้วย

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิทานเรื่องศรีธรรณูชัยในประเทศไทยจำแนกประเด็นในการศึกษาได้สองหัวข้อ ได้แก่ การศึกษาเปรียบเทียบศรีธรรณูชัยที่ปรากฏในไทยและประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และการศึกษาเฉพาะเรื่องศรีธรรณูชัย ของไทย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องศรีธรรณูชัย ของนักวิชาการชาวไทย ดังนี้

¹³ อำภา โฉตรระกูล, "ศรีธรรณูชัยเยอรมัน", : 40-46.

¹⁴ อำภา โฉตรระกูล, นิทานพื้นบ้านเยอรมัน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 77-95.

¹⁵ อำภา โฉตรระกูล, ร้อยกรองและร้อยแก้วในวรรณคดีเยอรมัน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 126-130.

วิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องศรีธนญชัยฉบับต่างๆใน
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ของกัญญรัตน์ เวชศาสตร์¹⁶ ผู้เขียนศึกษาเปรียบเทียบ
 นิทานเรื่องศรีธนญชัยสำนวนต่างๆที่ปรากฏในประเทศไทยและประเทศอื่นๆ ในภูมิภาค
 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในส่วนของเนื้อหา โครงเรื่อง ตัวละคร ตลอดจนแนวคิด
 ของผู้แต่ง ซึ่งแม้ว่าจะไม่ทราบชื่อผู้แต่งก็ตามที่ ศรีธนญชัยในประเทศไทยมี
 จำนวน 17 สำนวน (ลายลักษณ์อักษร 16 สำนวน และมุขปาฐะอีก 1 สำนวน) ศรีธนญชัย
 ที่เป็นสำนวนของกัมพูชา เวียดนาม ลาว และไทย มีขนาดของเนื้อเรื่องและเนื้อหา
 คล้ายคลึงกัน ส่วนสำนวนของอินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ และฟิลิปปินส์ มีบาง
 เหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกับของไทย แม้ว่านิทานเรื่องนี้มีหลายสำนวน แต่มีลักษณะที่
 เหมือนกันด้านโครงเรื่อง คือเป็นเรื่องราวชีวิตของชายผู้หนึ่งซึ่งใช้ปฏิภาณไหวพริบแก้ไข
 ปัญหาต่างๆ นอกจากนี้ ในส่วนของแนวคิดที่ผู้แต่งต้องการสื่อได้แก่ความมีปฏิภาณ
 ของตัวละครเอก ความขัดแย้งระหว่างบุคคลและค่านิยมของสังคม รวมถึงเรื่อง
 การเสียหน้า ซึ่งในส่วนของแนวคิดนั้น ผู้เขียนได้ตัดตอนเฉพาะส่วนนี้มานำ
 เสนอใน "การวิเคราะห์นิทานชาวบ้านเรื่องศรีธนญชัย"¹⁷ และล่าสุดผู้เขียนได้นำ
 วิทยานิพนธ์ฉบับดังกล่าวมาตีพิมพ์อีกครั้งโดยใช้ชื่อว่า "ศรีธนญชัยในอุษาคเนย์"¹⁸
 ซึ่งในการตีพิมพ์ครั้งนี้ผู้เขียนได้เพิ่มข้อมูลเกี่ยวกับตัวละครเอกเจ้าปัญญาแบบฉลาด
 แกมโกงของประเทศพม่า

¹⁶ กัญญรัตน์ เวชศาสตร์, "การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องศรีธนญชัยฉบับต่าง ๆ
 ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิต-
 วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 9-136.

¹⁷ กัญญรัตน์ เวชศาสตร์, "การวิเคราะห์นิทานชาวบ้านเรื่องศรีธนญชัย" *วารสาร
 มหาวิทยาลัยศิลปากร* 2 (เมษายนถึงมิถุนายน 2521), หน้า 150-169.

¹⁸ กัญญรัตน์ เวชศาสตร์, *ศรีธนญชัยในอุษาคเนย์* (กรุงเทพมหานคร : ไชยพิมพ์
 ธรรมศาสตร์, 2541), หน้า 192-233.

งานวิจัยเรื่อง **ศรีธนญชัย : พระเอกเจ้าปัญญา** ของกัญญรัตน์ เวชชาศาสตร์¹⁹ ผู้เขียนแสดงความเห็นว่าศรีธนญชัยเป็นบุคคลที่หน้าตาดี มีความสามารถด้านวาทศิลป์ และจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน แต่เห็นแก่ตัวและมักจะแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง ศรีธนญชัยสร้างประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมด้วยการชนะการแข่งขันกับชาวต่างประเทศ ทำให้บ้านเมืองมิต้องเสียเอกราชถึงกระนั้นก็ตามยังคงปรากฏพฤติกรรมในเชิงลบ คือ การเอาตัวเขาเปรียบผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ของตนเป็นหลัก ศรีธนญชัยมีสถานภาพทางสังคมเป็นข้าราชการที่มีความก้าวหน้าและมีความโดดเด่นทางด้านการใช้ปฏิภาณไหวพริบ ในนิทานเรื่องนี้ได้แสดงค่านิยมของสังคมไทยโดยเสนอผ่านศรีธนญชัย ได้แก่ การศึกษาบวชเรียนที่วัดซึ่งมีพระเป็นผู้สอน ประชาชนต้องถวายความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน ผลแห่งกรรม ตลอดจนการสร้างวัด พระพุทธรูป และพระไตรปิฎก เพื่อให้ได้อานิสงส์ส่วนค่านิยมอื่นๆ ของสังคมไทยที่เสนอผ่านตัวละครอื่นๆ ได้แก่ การนิยมมีข้าพาสบริวารจำนวนมากเพื่อแสดงฐานะของตน หมากพลูเป็นสิ่งที่ขาดเสียมิได้ ความเชื่อไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ รวมถึงความนิยมในการรับราชการ และบุคคลในอุดมคติที่สังคมต้องการคือผู้ที่ออกไปด้วยสติปัญญาและคุณธรรม นอกจากนี้ สภาพสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปมิได้มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของศรีธนญชัยแต่อย่างใด โดยที่ยังคงเป็นพระเอกเจ้าปัญญา เจ้าเล่ห์ เจ้าคารม และตัวตลกที่สร้างความสนุกสนานสำหรับผู้อ่าน

¹⁹กัญญรัตน์ เวชชาศาสตร์, "ศรีธนญชัย : พระเอกเจ้าปัญญา" (รายงานผลการวิจัยโครงการพระเอกในวรรณคดีคลาสสิกของไทย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2525), หน้า 57-115.

บทความเรื่อง **อารมณ์ขันในเรื่องศรีธนญชัย** ของกัญญรัตน์ เวชชาศาสตร์²⁰ เป็นการศึกษาเรื่องศรีธนญชัยสำนวนกาพย์ของภาคกลางและนิทานศรีธนญชัย- เชียงเหมียงของภาคอีสาน กลวิธีการสร้างอารมณ์ขันในนิทานทั้งสองสำนวนได้แก่ การใช้ภาษาที่ทำให้เกิดความขบขันโดยใช้คำกำกวมหรือคำที่มีความหมายหลายนัย ซึ่งสามารถตีความแบบตรงหรือเข้าใจไปคนละทาง ซึ่งเป็นการพลิกความคาดหมาย อันเป็นจุดที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความขบขัน อีกกลวิธีหนึ่งคือการสร้างเหตุการณ์ซึ่งชวนให้ ขบขันโดยการสร้างเหตุการณ์ที่แปลกแล้วคิดหาวิธีแก้ไขให้สามารถเอาตัวรอดไปได้ และยังมีการสร้างเหตุการณ์โดยกล่าวพาดพิงเรื่องสัปดนทางเพศหรือสิ่งที่หยาบคาย ผู้เขียนยังได้กล่าวในตอนท้ายว่าอารมณ์ขันอาจจะเป็นเหตุผลที่ทำให้นิทานเรื่องนี้ได้ ได้รับความนิยมมาทุกยุคทุกสมัย

บทความเรื่อง **ศรีธนญไชย ความคิดเรื่องอำนาจ ปัญญา และ ความหมายทางการเมือง** ของสมบัติ จันทร์วงศ์²¹ ผู้เขียนศึกษาเปรียบเทียบ ศรีธนญไชยฉบับสำนวนกาพย์ภาคกลาง และเสภาเรื่องศรีธนญไชยเชียงใหม่ ศรีธนญไชยเชียงใหม่ประพาดิตตามกรอบของขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งไม่ปรากฏ ประเด็นนี้ในศรีธนญไชยสำนวนกาพย์ ศรีธนญไชยเชียงใหม่ล้อเลียนอำนาจของสถาบัน ผู้ปกครองรวมถึงความไม่ถูกต้องต่าง ๆ นานาที่เกิดขึ้นในสังคม แต่ไม่เคยระรานหรือ เจาวิคเขาเปรียบหรือแสวงหาผลประโยชน์จากผู้ด้อยสติปัญญากว่าตน หรือกดขี่ ข่มเหงชาวบ้าน และไม่เคยระรานสถาบันครอบครัวหรือสถาบันสงฆ์ ในขณะที่

²⁰ กัญญรัตน์ เวชชาศาสตร์, "อารมณ์ขันในเรื่องศรีธนญชัย" วารสารจันทร์เกษม (พฤษภาคมถึงมิถุนายน 2527): 20-32.

²¹ สมบัติ จันทร์วงศ์, "ศรีธนญไชย ความคิดเรื่องอำนาจ ปัญญาและความหมายทางการเมือง", ในบทพิจารณาว่าด้วยวรรณกรรมการเมืองและประวัติศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : ไล่ลา, 2540), หน้า 175-218.

ศรีทระนนไชยสำนวนภาพย์แสดงความวิปริตโหดเหี้ยม ก้าวร้าว และต่อต้านค่านิยมตลอดจนสถาบันทางสังคมทุกสถาบัน และไม่เคยลังเลที่จะเอาวัดเอาเปรียบ หรือแสวงหาผลประโยชน์จากผู้ที่ย่อยสตีปัญหาว่าตน ผู้เขียนได้สรุปว่านิทานเรื่องนี้ทั้งสองสำนวน มีได้วิพากษ์วิจารณ์ หรือแสดงการต่อต้านระบบการเมืองแต่อย่างใด ภาพลักษณ์ของพระเจ้าแผ่นดินในนิทานเรื่องนี้ทั้งสองสำนวนเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่กอบปรไปด้วยขันติธรรม แต่ถ้าจะมีการต่อต้านอำนาจของรัฐก็เป็นการต่อต้านขุนนางที่แสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนดังเช่นพฤติกรรมของศรีทระนนไชยสำนวนภาพย์ซึ่งได้ใช้อำนาจที่ได้รับมอบหมายไปแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง

ในประเทศเยอรมนีมีเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศรีธรรณรัชย์ในรูปแบบของบทความ คือ ศรีธรรณรัชย์ – นิทานพื้นบ้านของไทย ของมันเฟรด คุมเมอร์²² ผู้เขียนเล่าเรื่องย่อ และนำเสนอเหตุการณ์บางตอนของศรีธรรณรัชย์สองสำนวน ได้แก่ เสภาเรื่องศรีธรรณไชยเชียงใหม่และศรีทระนนไชยสำนวนภาพย์ รวมทั้งการกล่าวถึงประวัติการพิมพ์ศรีธรรณรัชย์ทั้งสองสำนวน ส่วนที่มาของนิทานเรื่องนี้ไม่อาจค้นหาได้ ผู้เขียนแสดงความเห็นว่าชื่อผู้แต่งไม่มีการบันทึกไว้เนื่องจากในสมัยก่อนผู้แต่งนิทานพื้นบ้านมักไม่ได้รับความสนใจทัดเทียมกับผู้แต่งวรรณคดีราชสำนัก เรื่องศรีธรรณรัชย์คล้ายคลึงกับเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกิลในด้านกาพหุภคความคาดหมายของคู่กรณี ซึ่งไม่เป็นไปตามแบบแผนหรือการยอมรับของคนในสังคม และผู้เขียนยังได้เสนอว่าศรีทระนนไชยสำนวนภาพย์มีแต่เรื่องราวที่แสดงความอกตัญญู ความอิจฉาริษยา และการแก้แค้น ในขณะที่เสภาเรื่องศรีธรรณไชยเชียงใหม่เป็นแบบอย่างของชายที่กล้าหาญซึ่งสามารถช่วยเหลือภคคูมิจากการแผ่ขยายอำนาจของต่างประเทศ นอกจากนี้

²² Manfred Kummer, "Siithanonchai – Ein Thailaendisches Volksbuch", pp. 88-104.

ผู้เขียนได้ทิ้งท้ายว่าศัทธิชนไทยสำนวนภาพยมีเหตุการณ์ที่แสดงความก้าวร้าวหลายตอน แต่ผู้อ่านคนไทยมิได้คล้อยตามการละเมิดศีลธรรมของตัวละครเอก ผู้อ่านเพียงแต่สนุกสนานกับเล่นหักล้างต่าง ๆ เท่านั้น

ผลงานวิจัยดังกล่าวมาข้างต้นเน้นการศึกษาเฉพาะเรื่อง ยังไม่มีงานวิจัยที่ศึกษาเปรียบเทียบนิทานทั้งสองเรื่องอย่างละเอียด ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยฉบับนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเปรียบเทียบนิทานทั้งสองเรื่องในฐานะนิทานมุขตลก

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัย ในด้านองค์ประกอบของนิทานมุขตลก
2. เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัย ในด้านตัวละครเอกและคู่กรณี

1.4 สมมติฐานในการศึกษา

1. ทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัยเป็นนิทานมุขตลกซึ่งมีลักษณะร่วมกันคือ เป็นเรื่องของตัวละครเอกเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง แต่เรื่องทั้งสองแตกต่างกันที่สถานภาพทางสังคมของตัวละครเอก
2. นิทานทั้งสองเรื่องมีลักษณะร่วมกันด้านประเภทของมุขตลกและกลวิธีการนำเสนอมุขตลก แต่แตกต่างกันด้านแรงจูงใจในการสร้างมุขตลก

1.5 ขอบเขตการวิจัย

ตัวบทที่ใช้ในงานวิจัยฉบับนี้คือเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกิล จำนวนของ แฮร์มันน์ โบเทอ (Hermann Bote) ฉบับสมบูรณ์ซึ่งซีกฟรีด ฮา ซิทเทอมันน์ (Siegfried H. Sichtemann) ได้รวบรวมและเรียบเรียงเป็นภาษาเยอรมันปัจจุบัน ส่วนเรื่องศรีธนญชัยที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าได้แก่ "ศรีธนญชัยสำนวนกาพย์ ฉบับที่ ตีพิมพ์เผยแพร่ และ "เสภาเรื่องศรีธนญไชยเชียงใหม่" ซึ่งทั้งสองสำนวนไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง"

1.6 ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. สำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษานิทานมุขตลกเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกิลและศรีธนญชัย
3. ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกันของนิทานทั้งสองเรื่อง ในด้านองค์ประกอบของมุขตลก **ตัวละครเอกและคู่กรณี**
4. สรุปผลการศึกษา
5. เสนอรายงานการวิจัยเป็นรูปเล่ม

โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับการตีพิมพ์นิทานเรื่องนี้ในประวัติของเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกิล หน้า 13-17.

โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับการตีพิมพ์นิทานเรื่องศรีธนญชัยทั้งสองสำนวนในประวัติของเรื่องศรีธนญชัย หน้า 20-22.

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. เพื่อเผยแพร่เรื่องทิลล์ ออยเลนชเวบีเกดให้เป็นที่รู้จักในไทยมากยิ่งขึ้น
2. เพื่อนำเสนอความเป็นสากลของนิทานมุขตลกซึ่งเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่มีในสังคมเกือบทุกแห่ง
3. เพื่อให้เข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของนิทานมุขตลกซึ่งไม่เพียงแต่มีบทบาทในการสร้างความเพลิดเพลินและยังมีบทบาททางด้านจิตวิทยาให้แก่คนในสังคม
4. เพื่อเป็นแนวทางของการศึกษาเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านประเภทอื่นๆของไทยกับเยอรมนีรวมถึงชาติอื่น ๆ ต่อไป